

ULUG‘BEK HAMDAMNING “TO‘RTKO‘CHA” ROMANI KOMPAZITSIYASIDA O‘LMAS OBRAZINING O‘RNI

Esanova Sabrina Zavqiddin qizi, Buxoro davlat pedagogika insituti “O‘zbek tili va adabiyoti”yo‘nalishi magistri

esanovasabrina7@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Ulug‘bek Hamdamning „Tortko‘cha“ romani kompazitsiyasida O‘lmas obrazining o‘rni haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: domla, o‘tkir,til,o‘ch,xizmat,vatan,xiyonat,vafo, personaj, jang, farzand, munosabat, qadriyat, millat, urush, tank.

THE ROLE OF THE IMMORTAL IN THE COMPOSITION OF ULUGBEK HAMDAM'S NOVEL “TORTKOCHA”

Esanova Sabrina Zavqiddinovna, Bukhara State Pedagogical Institute, master’s student in Uzbek language and literature

esanovasabrina7@gmail.com

Abstract: The article discusses the role of the Immortal in the composition of Ulugbek Hamdam's novel "Tortkocha".

Keywords: domla, sharp, language, revenge, service, homeland, betrayal, loyalty, character, war, child, relationship, value, nation, war, tank.

РОЛЬ БЕССМЕРТНОГО В КОМПОЗИЦИИ РОМАНА УЛУГБЕКА ХАМДАМА «ТОРТКОЧА»

Сабрина Эсанова, Завкиддиновна, Бухарский государственный педагогический институт, 1 курс магистратуры по специальности «Узбекский язык и литература»

esanovasabrina7@gmail.com

Аннотация: В статье рассматривается роль Бессмертного в композиции романа Улугбека Хамдама «Торткоча».

Ключевые слова: пословица, острый, язык, месть, служба, родина, предательство, верность, характер, битва, ребенок, отношения, ценность, нация, война, танк.

Ulug‘bek Hamdamning har bir asarida millatning buguni va ertasi uchun muhim bo‘lgan dolzarb muammolar muayyan insonlar taqdiri asosida tasvirlanadi . „To‘rtko‘cha“ asari ham millat ahlining holati haqidagi falsafiy -publisistik asar.Romandagi har bir personaj ,har bir holatga ,har bir jarayonga o‘z munosabatini bildiradigan o‘zbeklardir.

Ulug‘bek Hamdam zamonaviy o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo‘lib, uning “To‘rtko‘cha” romani jamiyat, inson va ruhiyat mavzularini teran ochib bergan asar sifatida e‘tiborni tortadi. Roman kompozitsiyasi murakkab, ko‘p qatlamli bo‘lib, u realistik tasvirlar bilan falsafiy mushohadalarni uyg‘unlashtiradi. Bu asarda O‘lmas obrazi alohida kompozitsion va g‘oyaviy yuklama bilan chiqadi. Romanda bosh qahramon bo‘lgan O‘lmas va uning atrofidagi personajlar-jamiyatdagi voqea va hodisalarga befarq bo‘lmagan kishilar sifatida gavalantirilgan.Aynan shu jihat asarning hayotiylik darajasini oshirib ,o‘quvchiga yaqinlashtiradi. Masalan :Poyezda hammaslak bo‘lib qolgan yoshlar bilan suhbat davomida jahon tiliga aylanib borayotgan til-ingiliz tilini biladigan yoshlar eskilik sarqitidan voz kechish kerak degan fikrni ilgari surishayotganda „Sizlar „Ingilizchani o‘rganib oldim,endi uni bilmaganlar menga yo‘l bo‘shatsin,ketsin!”deb o‘ylaysizlar ,qattiq yangilishasizlar . Ana shu bilgan tillaring bilan -u ingilizcha bo‘ladimi ,xitoycha yoki arabcha ,farqi yoq ,-nima ishni qoyillatib bajarasizlar ,dunyoga nima berasizlar ,-mana bular yanada muhim!..”deya xitob qiladi. Cho‘rtkesar, haqparvarlikka intilgan qahramon chet tilini o‘rganish -globallashgan dunyo odamiga xayotda o‘z o‘rnini topish uchun vosita ro‘lini, bizda esa bu vosita maqsadlar bilan almashtirib qo‘yilganligiga shama qiladi.Yana „, Bir jamiyat ilg‘or jamiyat bo‘lishni istasa ,o‘z bag‘ridan hamma tillarga joy beradi,berishi kerak ,o‘quv dargohlaridan barcha til mutaxassislarini yetishtirib chiqaradi ,chiqarishi kerak.Zarur bo‘lgan miqdorda ,albatta ”. O‘lmas tilidan aytilgan bu fikirlarga jadid bobomizning to‘rt tilni bilish kerak degan undoviga yaqin turadi. Barchasining zamirida esa sog‘lom ,ilg‘or dunyoqarashga ega bo‘lish yotishi aytiladi. O‘lmas — roman g‘oyasining kalit timsoli. O‘lmas obrazi oddiy inson timsolida gavalansa-da, u o‘zida

xalqning dardini, tarixning og'riqli izlarini, qadriyatlar va yangilanishlar orasidagi ziddiyatni mujassamlashtiradi. Uning ismi — "O'lmas" — ramziy ma'no kasb etib, xalq xotirasi, ruhiy barhayotlik timsoliga aylanadi. U hayotining turli bosqichlarida boshidan kechirgan sinovlar orqali o'zligini yo'qotmaydi, aksincha, o'zida jamiyatning ichki inqirozlarini aks ettiradi. Romanni mutolaa qilish davomida O'lmas shaxsiyatida mardlik, or-nomusni birinchi o'rinda qo'yish, fidoiylilik, cho'rtkesarlik, vatanparvarlik, sadoqat, ota-onaga hurmat, vafo, muhabbat, intiluvchanlik kabilarga ega bo'lgan mukammal, mustaqil shaxs tasavvurimizda gavdalanadi. Roman strukturasida O'lmas qahramon sifatida markaziy chiziqni ushlab turadi. Asardagi voqealar ko'pincha aynan uning hayoti atrofida quriladi. Uning fikrlari, his-tuyg'ulari, ichki ziddiyatlari roman voqealari bilan hamohang tarzda ochiladi. O'lmasning kechinmalari o'quvchini jamiyatdagi o'zgarishlar mohiyatini anglashga undaydi. Shu bilan birga, uning hayoti orqali roman kompozitsiyasi "shaxsiy — ijtimoiy — tarixiy" qatlamlar bilan boyitiladi. O'lmasning ichki monologlari, tashqi voqelik bilan bo'lgan ziddiyatlari orqali yozuvchi uning obrazini chuqur psixologik tahlil qiladi. Bu esa kompozitsiyada obrazning jonli, murakkab va realistik ko'rinishiga xizmat qiladi. O'lmas o'z hayoti orqali o'quvchini shubha, iztirob, haqiqatni izlash yo'lidan olib o'tadi. O'lmas — o'tish davri odamining timsoli. Roman asosan o'tish davri (sovetdan keyingi yangi davr) muammolarini ochib beradi. O'lmas bu murakkab davrda yashagan, eskilik bilan yangilik orasida qolgan, lekin o'z yo'lini yo'qotmagan shaxs sifatida ko'rsatiladi. Shu ma'noda u xalq ruhiy holatining badiiy ifodasi sifatida kompozitsiyaning ideologik markazida turadi.

Bosh qahramon har bir jarayonning oqibatining sababini, ildizini ochishga, shu orqali muammoga yechim topishga harakat qilishini ko'rishimiz mumkin. Masalan: Sotvoldi taklif qilgan „biznes“ ikkinchi bor „Zulayho“ mukofoti uchun she'r yozdirish uchun kelgan „shovvot“ larni haydaganida birinchi bor yo'l qo'ygan xatosini sabab deb o'ylab, eziladi.

Asarda yomonlik ustidan doimo yaxshilik g'alaba qozonishi, dunyo yaxshilarsiz qolmasligi obrazlarning jonli tasviri orqali haqqoniy ifoda etiladi. Huddi shunday qahramonlardan biri Iskandar aka obrazidir. Jamiyatda ildiz otayotgan muammolarni hal etishga, ularni tag zamiri aniqlab o'zgartirishga kirishgan yalovbardorday tasavvur qilinadi. „U kunda Toshkent Markaziy do'koni ortidagi kitob do'koniga yo'l oladi... jangchi qurolni olib, yovga qarshi kurashishga otlangani kabi har tong kitob to'la sumkasini ortmoqlab bozorga yo'l oladi. Jangchi dushmanini o'ldirsa, kitobdor jaholatni“ tarzidagi gaplari fikrimizning dalilidir.

Asarda ijtimoiy tuzum, jamiyat hayoti, kishilar turmush-tarzi, oiladagi ichki munosabatlar, siyosiy hayot kabilarga keng to'xtalinadi. Asar markazida O'lmas, O'ktam, O'g'ilo, Zafar, Piri Komil, Ochil kabi qahramonlar turadi.

Ulug'bek Hamdamning "To'rtko'cha" romani nafaqat biron bir mahalla yoki shaxslar hayotiga bag'ishlangan asar emas, balki butun bir millat ruhini, uning tarixiy xotirasi, an'analari va zamonaviy hayotdagi o'rni haqida chuqur falsafiy asardir. Ulug'bek Hamdamning "To'rtko'cha" romani zamonaviy o'zbek adabiyotida o'ziga xos falsafiy va ijtimoiy mazmun bilan ajralib turadigan asarlardan biridir. Asarda muallif faqatgina voqealarni bayon etish bilan kifoyalanmay, balki insonning ichki dunyosi, jamiyatdagi o'zgarishlar, axloqiy tanazzul va qadriyatlar inqirozini chuqur yoritadi. "To'rtko'cha" oddiy voqealar zanjiri emas, balki ichki monologlar, orzular, xotiralar va falsafiy mushohadalar asosida qurilgan. Bu kompozitsion shakl o'quvchini chuqur tafakkurga undaydi. Asarda voqealar real hayotga yaqin tarzda tasvirlansa-da, har bir obraz va detalda ramziy ma'no yashiringan. Masalan, To'rtko'cha — hayot yo'li, tanlovlar va yo'llar chorrahasi timsolidir. Romandagi qahramonlar orqali yozuvchi xalqning o'tish davridagi ruhiy holatini, adashuvlarini, intilishlarini ko'rsatadi. Asar o'zbek xalqining o'zligini saqlab qolish yo'lidagi kurashining badiiy ifodasidir. Ulug'bek Hamdamning tili serma'no, obrazli va adabiy jihatdan boy. U xalqona iboralar, falsafiy fikrlar va nozik psixologizmni birlashtirib, o'ziga xos uslub yaratgan. Asar zamonaviy o'zbek kitobxonini fikr yuritishga, o'zini va jamiyatni anglashga undaydi. Romani nafaqat zamonaviy o'zbek adabiyotining yorqin namoyondasi, balki insoniy qadriyatlar, tarix va milliy o'zlikni anglash haqida chuqur falsafiy asardir. Asarning murakkab kompozitsiyasi — voqealarning ko'p qatlamliligi, makon va zamonning ramziy uyg'unligi — o'quvchini to'rtko'chaning sehrli dunyosiga tortadi. Bu yerda har bir obraz, har bir satr muallifning jamiyatga bo'lgan munosabatini, o'tmish va kelish o'rtasidagi ziddiyatlarni ifodalaydi. "To'rtko'cha" — nafaqat mahalla, balki butun bir davrning ovozi. Ijodkor bu ovozni roman sahifalarida abadiylashtirgan, uning obrazi esa o'zbek adabiyotining yangi bosqichidagi o'lmas marvaridga aylangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ulug‘bek Hamdam “To‘rtko‘cha” romani - Toshkent. Yangi asr avlodi 2024.
2. Ulug‘bek Hamdam “Ota”. Toshkent. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti.2022.
3. Ulug‘bek Hamdam Badiiy tafakkur tadriji. Toshkent. 2002.
4. Abdulla, A. (2018). Zamonaviy o‘zbek romani poetikasi. Toshkent: Fan.
5. Jo‘rayev, S. (2021). “Ulug‘bek Hamdam ijodidagi ruhiy kechinmalar badiiy talqini”. Filologiya masalalari, №1, 60–65.
6. Rasulov, B. (2022). “To‘rtko‘cha romanida o‘zlik izlanishi”. Ijod va tafakkur, №3, 78–83.